

Det svenska Riksarkivet

Riksarkivet är en av Sveriges äldsta myndigheter och arkivmyndighet för den statliga förvaltningen. Det omnämns första gången i en kansliordning 1618 som "Riksens archivum" då det fick definierade uppgifter och egen personal. Före denna tid förvarades statens handlingar på det kungliga slottet i kistor, som ofta följde kungen på hans resor i landet. Riksarkivets samlingar innehåller mer än 1000 år av historia.

Riksarkivet tar i första hand emot de statliga arkiven, men även enskilda arkiv, t.ex. förenings-, företags-, gods- och personarkiv. Riksarkivets uppdrag är att ha överinseende över den offentliga arkivverksamheten samt nationell överblick över arkivfrågorna och följa arkivverksamheten i landet.

Att bevara information och göra den fritt tillgänglig för allmänheten är viktiga delar i Riksarkivets uppdrag och ett grundvillkor för ett öppet och demokratiskt samhälle. Ordnade, förtecknade och tillgängliga arkiv ger möjlighet till insyn för medborgarna, idag och i framtiden, men också ökad förståelse för samhällsutvecklingen.

Forskning i arkiven ger kunskap om hur landet har styrts och förvaltningen har växt fram, men även hur historiens människor tänkte, kände och agerade, en kunskap som hjälper oss att förstå vår egen tid och att navigera in i framtiden. Hur mycket historia som än samlats i arkiven har Riksarkivets verksamhet alltid handlat om bevarande för nutida och framtida generationer. Framtidens arkiv är ett resultat av det arbete som utförs idag.

Uppgifter ur svenska arkivhandlingar har även betydelse för andra stater. Ett aktuellt exempel är den ukrainske hetmanen Filip Orliks konstitution från 1710 som har stor symbolisk betydelse för dagens Ukraina.

Öppenhet är huvudregel i den svenska förvaltningen

Den svenska förvaltningen kännetecknas sedan lång tid tillbaka av öppenhet och tillgång till myndighetshandlingar. Tryckfrihetsförordningen från 1766 var den första i sitt slag i världen som fastställde rätten att framställa och sprida tryckta skrifter utan föregående censur samt rätten att ta del av myndigheters allmänna handlingar.

Rätten att ta del av sådana handlingar är utgångspunkten för Riksarkivets uppdrag och regleras i nuvarande tryckfrihetsförordning från 1949, en av Sveriges fyra grundlagar. Dessa grundlagar

innehåller bestämmelser om hur landet ska styras och om medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. Den så kallade offentlighetsprincipen ger alla i Sverige rätt till insyn i och tillgång till information från offentliga beslutande organs och myndigheters verksamhet. Huvudregeln i den svenska förvaltningen är därför att allmänna handlingar oavsett ålder är offentliga och att alla har rätt att ta del av dem. Tillgången kan begränsas genom bestämmelser om sekretess.

Rätten att ta del av allmänna handlingar omfattar även arkivhandlingar som har överlämnats från myndigheterna till Riksarkivet. Den person som vill ta del av myndighetshandlingar hos Riksarkivet har rätt att vara anonym och får ta del av informationen utan kostnad. En besökare eller frågeställare behöver alltså inte legitimera sig, visa upp intyg eller uppge skäl för att kunna begära ut arkivinformation. Riksarkivet ansvarar för att utreda och bedöma om handlingarna kan lämnas ut eller om de omfattas av sekretess. Riksarkivet tar dessutom emot enskilda arkiv där tillgången regleras genom avtal eller överenskommelse med deponent/donator.

Den svenska förvaltningsmodellen

Sverige styrs på tre nivåer: nationellt, regionalt och lokalt. På den nationella nivån utgör riksdagen den lagstiftande makten och regeringen den verkställande. Under regeringens departement finns cirka 400 statliga myndigheter. Den regionala nivån omfattar 21 regioner och den lokala 290 kommuner. Regioner och kommuner ansvarar för olika verksamheter i sina respektive geografiska områden. Vissa uppgifter är lagstadgade, andra frivilliga.

Riksarkivet är en statlig förvaltningsmyndighet under Kulturdepartementet. Den svenska förvaltningsmodellen kännetecknas av att myndigheterna är organisatoriskt fristående från departementen. Regeringen styr myndigheterna genom generella instrument som fastställer deras huvudsakliga uppgifter och på en övergripande nivå anger inriktningen för verksamheten. Den utser också myndighetschefen men varje myndighet utgör en separat organisation med egen ledning. Myndigheterna fattar egna beslut. Regeringen eller den ansvariga ministern får inte påverka myndighetsutövningen.

Riksarkivets nuvarande verksamhet regleras i arkivlagen från 1990 och arkivförordningen från 1991 samt i en förordning från 2009 med instruktion för Riksarkivet. Verksamheten styrs också av regeringens årliga regleringsbrev och genom tillfälliga särskilda regeringsuppdrag.

Den svenska arkivlagstiftningen

Arkivlagen innehåller övergripande bestämmelser om den offentliga arkivverksamheten. Där framgår att syftet med arkivverksamheten är att myndigheternas arkiv ska bevaras för att tillgodose

- rätten att ta del av allmänna handlingar
- behovet av information för rättskipningen och förvaltningen
- forskningens behov

Arkivlagen slår även fast att arkiven är en del av det nationella och gemensamma kulturarvet.

Arkivlagen följer förvaltningsstrukturen på så sätt att det finns arkivmyndigheter på statlig nivå, regional nivå och kommunal nivå. Riksarkivet är arkivmyndighet för de statliga myndigheterna medan varje region och kommun har sin egen arkivmyndighet. Riksarkivet har ansvar för hela arkivsektorn, men har alltså gentemot regioner och kommuner bara en rådgivande roll.

Arkivmyndigheterna får utfärda konkreta regler om till exempel hur informationen ska bevaras, vilken information som får gallras och hur den ska beskrivas för att den ska kunna förstås och användas över tid. Arkivmyndigheterna ska även utföra inspektioner och ge råd och stöd i frågor om till exempel bevarande och gallring.

En viktig utgångspunkt i regelverket är att myndigheter ansvarar för sitt eget arkiv tills det överlämnas till aktuell arkivmyndighet. Ansvaret innebär bland annat att följa de regler som arkivmyndigheterna har tagit fram. Den svenska arkivlagstiftningen skiljer sig till viss del från internationell reglering när det gäller överlämnande från myndigheter till arkivmyndigheter. Det finns bland annat inga tidsgränser i den svenska arkivlagen för när detta ska ske. Det finns ett behov av en översyn av den svenska arkivlagstiftningen så att den anpassas till den digitala förvaltningen.

Enskilda arkiv

I Sverige finns ett flertal enskilda arkivinstitutioner på nationell, regional och lokal nivå för bland annat företag, fackförbund och folkrörelser. De enskilda arkivinstitutionerna spelar i många fall en aktiv roll i det lokala kulturlivet och deras verksamhet finansieras delvis med offentliga medel.

De enskilda arkiven är inte reglerade i lagstiftningen och saknar därmed skydd. Det finns inga bestämmelser om vad som ska bevaras för framtiden. Gränserna mellan offentlig och privat verksamhet har också skiftat över tid vilket innebär att handlingar från offentlig verksamhet som privatiserats inte längre omfattas av arkivlagen. Innehållet i de enskilda arkiven bidrar till att ge en mer heltäckande bild av för samhället viktiga verksamheter. Riksarkivet anser det därför nödvändigt att även dessa arkiv omfattas av arkivlagstiftningen.

Riksarkivet ska ha en nationell överblick över arkivfrågorna för de enskilda arkiven i landet. Detta uppnås genom rådgivning och samverkan med enskilda arkivinstitutioner, arkivföreningar och olika intresseorganisationer.

Riksarkivet – en länk mellan dåtid, nutid och framtid

Tillgång till arkivinformation är en demokratifråga. Riksarkivet arbetar på flera olika sätt med att tillhandahålla och sprida information om arkivens innehåll.

Arkivinformatonen görs tillgänglig i Riksarkivets tolv fysiska läsesalar, via en Digital forskarsal och som öppna datamängder. Riksarkivet ansvarar även för den Nationell ArkivDatabasen

(NAD), som ger kunskap inte bara om Riksarkivets bestånd utan också om olika arkivsektorer runt om i Sverige. Information från NAD återfinns också i Archives Portal Europe.

För att sprida kunskap om arkivens resurser till så många som möjligt producerar Riksarkivet bland annat webbföreläsningar och poddar som nås via myndighetens webbplats och sociala medier.

Inom Riksarkivet finns ett digitaliseringscenter för skanning av bland annat pappershandlingar, dagstidningar, kartor, ritningar och böcker. Syftet med att digitisera analoga handlingar är att öka tillgängligheten till arkiven både nationellt och internationellt. Genom att digitisera särskilt värdefulla handlingar kan dessa också skyddas från att skadas eller gå förlorade.

Riksarkivet lägger stor vikt vid att samverka med organisationer, universitet och andra myndigheter. Tillsammans med andra arkivinstitutioner och arkivföreningar arbetar Riksarkivet för en ökad medvetenhet om de svenska arkivens betydelse. Svenska arkiv i samverkan för synlighet (SASS) är ett samverkansorgan där flera arkivföreningar och Riksarkivet gemensamt arbetar med offentliga evenemang och erfarenhetsutbyte genom Arkivens dag och Arkivveckan.

Riksarkivet spelar en grundläggande roll i forskningens infrastruktur. Myndigheten ansvarar för utgivningen av *Svenskt biografiskt lexikon*, nationalutgåvan av medeltidsurkunder *Svenskt Diplomatarium* och *Det medeltida Sverige*, liksom för statens heraldiska verksamhet. Dessutom ingår Slottsarkivet i myndigheten. Riksarkivet är också en del av den svenska noden i den europeiska forskningsinfrastrukturen CLARIN (Common Language Resources and Technology Infrastructure). Infrastrukturen ska tillhandahålla verktyg och digitiserat material för forskare som arbetar med tal- och textbaserat kunskapsstoff. I ett gemensamt projekt har

Riksarkivet finns på elva platser runt om i landet, från Lund i söder till Ramsele och Östersund i norr. I Fränsta finns vår stora digitiseringsanläggning.

Riksarkivet och Göteborgs universitet kombinerat så kallad medborgarforskning och AI-baserade tekniker såsom handskriftsigenkänning.

Riksarkivet bidrar till en digital, effektiv och hållbar informationshantering. Till exempel testar Riksarkivet och organisationen Sveriges kommuner och regioner (SKR) det europeiska konceptet Archiving by design som innebär att bygga in arkivkrav i myndigheternas IT-system för att underlätta bevarande och användande av informationen.

Riksarkivet deltar även i arbetet med att inrätta en nationell digital infrastruktur för informationsutbyte. Utgångspunkten är ett långsiktigt perspektiv på tillgänglighet, tillförlitlighet och användning av informationen. Samverkan kring dessa frågor sker med flera myndigheter inom eSamverka - Offentlig samverkan för ökad digitalisering.

Det svenska Riksarkivet bidrar, liksom våra europeiska motsvarigheter, till ett öppet och demokratiskt samhälle, där medborgarna och de historiska och samhällsviktiga arkiven står i fokus.

Riksarkivet i siffror (2022)

- ca 400 medarbetare på 11 platser
- 75 hyllmil handlingar på papper
- 6 miljoner registrerade kartor och ritningar
- 8 petabyte digitalt bestånd
- 70 miljoner bilder av arkivhandlingar i digitala forskarsalen
- 20 000 besökare till våra läsesalar
- 75 000 framtagna arkivvolymerna i läsesalarna
- 6 miljoner användare av Nationell databas och Digitala forskarsalen
- Mer än 10 miljoner digitala bildvisningar

